

МАМБЕТАКУНОВ Э., АЛИМБЕКОВ П.
Ж.Баласагын ат. КУУ

КЫРГЫЗСТАНДА ФИЗИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН АБАЛЫ ЖАНА ӨНҮКТҮРҮҮ КЕЛЕЧЕГИ

Кыргыздар байыркы эл катары табият менен өтө таттуу мамиледе болуп келишкен. Табияттын сырларын түшүнүп, аны күндөлүк турмушунда колунан келишинче пайдаланышкан. Ал жөнүндө бизде бир катар эмгектер жаралган. Анын катарына Б.Солтоноев, О.Сыдыков, А.Байбосунов, Б.Жумабаев, А.Калыбеков жана башкалардын китептерин кошсок болот (1-сүрөт).

1-сүрөт.

Кыргыз Республикасынын мектептеринде окуучуларга табият жөнүндө баштапкы билим берүү өткөн кылымдын 30-жылдарынан башталат. Алсак ошол учурларда эле башталгыч мектептин 2-4-класстарында табият жөнүндөгү алгачкы маалыматтар окутулуучу. Кыргыз агартуучулары Ишенаалы Арабаев менен Д. Шамгуновдун 3-4-класстын окуучуларына арналган “Табият таануу алип бээси” деген окуу китеби 1932-жылы латын тамгасы менен Москвадан басылып чыккан. Бул табигый илимдердин негизи боюнча Кыргызстанда жазылган биринчи китептерден эле. Адис редакторлору окумуштуу филолог Зыяш Бектенов менен жазуучу Узакбай Абдукаимов болгон экен (2-сүрөт)..

2-сүрөт

Бул китепти И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жетекчилиги колго алып, азыр биз колдонуп жүргөн арипке которуп, 2013-жылы басмадан чыгарышты. Кирилицага которгондор профессор Т. А. Абдрахмановдун жетекчилиги менен М.М. Эсенгулова, Э.К. Турсунова, Г.Д. Исмаилова, Н.Т. Рахматовалар болушкан. Мен котормонун редактору катары китепти өтө көңүл буруу менен окуп чыгып, ага соңку сөз жазган элем. Анда ал китептин түзүлүшү, материалдардын илимий-практикалык мааниси, окуу материалдарынын окутуучу жана текшерүүчү көнүгүүлөр менен жабдылгандыгы, ал китептин мазмунунун азыркы учурда башталгыч мектептин окуучуларына табият жөнүндө билим берүүгө тийгизе турган таасири, башталгыч мектептин мугалимдерин даярдоодогу орду жөнүндө айтылган. Ал сунуштар И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин табигый илимдер жана башталгыч мектепте сабак берүүчү мугалимдерди даярдоо процессинде колдонулуп жатат.

Китепте СКРСтин түндүк жана түштүк жактары деген тема бар. Аны мен биринчи окуганда түшүнгөнүм жок. Көрсө ал СССР дегендин эле кыргызча аталышы, башкача айтканда Социалисттик Кеңештер Республикаларынын Союзу дегенди билгизет экен. Бирок аны бирибиз да эске албастан ушул күнгө чейин СССР деп келгенибиз өкүндүрбөй койбойт.

Кыргыз Республикасында жаштарга физикалык билим берүүнү Россиянын, башкача айтканда Советтер Союзунун билим берүүсүнөн ажыратып кароого мүмкүн эмес. Анткени Кыргыз ССРинин мектептеринде баардык окуу предметтери СССРде түзүлгөн окуу планы, окуу программасы жана окуу китептери менен окутулуп келген. Ошондуктан физика боюнча орто билим берүүнүн өнүгүүсүн төмөнкү мезгилдерге бөлүп кароого туура келет: 1. Революцияга чейинки мезгил. 2. Совет мезгили. 3. Кыргызстан эгемендүүлүктү алгандан кийинки мезгил.

Физикалык билим алуунун негизги булагы катары физика боюнча окуу китептери эсептелет. СССР учурунда жазылып, кыргызчага которулуп колдонулуп келген окуу китептери жөнүндөгү маалыматтар 1- таблицада берилген. Анда физика боюнча окуу китептеринин ар кандай муундары, китептин авторлору жана аларды кыргыз тилине кимдер которгондугу жөнүндөгү маалыматтар бар. Котормочулардын айрымдарынын

РОССИЯДА ЖАЗЫЛГАН ЖАНА КЫРГЫЗЧА КОТОРУЛГАН ОКУУ КИТЕПТЕРИ

Таблица 1

	6/7	7/8	8/9	9/10	10/11
I	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. 1933-1948 (Медетов А.)	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. 1933-1948 (Аралбаев А.)	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. 1933-1937 (Аралбаев А.)	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. 1933-1937 (Жайлообаев С.)	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. 1935-1937 (Жайлообаев С.)
II	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. Крауклис В. В. 1948-1960 (Жайлообаев С.)	Фалеев Г. И. Перышкин А. В. Крауклис В.В. 1949-1957 (Жайлообаев С.)	Соколов И. И. 1938-1953 (Абушахметов Ф.)	Соколов И. И. 1938-1953 (Абушахметов Ф.)	Соколов И. И. 1938-1953 (Исаков А.)
III	Минченков А. В. Перышкин А. В. Крауклис В. В. Карпинский Г. К. 1960-1968 (Абдылдаев А., Айылчиева., Усубакунов Р., Бекбоев И.)	Перышкин А. В. Минченков Е. Я. Крауклис В. В. Карпинский Г. К. 1958-1966 (Абдылдаев А., Айылчиева., Усубакунов Р., Бекбоев И.)	Перышкин А. В. Крауклис В. В. 1954-1961 (Өмүржанов А., Мусаев А., Аманканов Х.)	Перышкин А. В. 1954-1970 (Юсупов Ж. Ю.)	Перышкин А. В. 1954-1971 (Юсупов Ж. Ю.)
IV	Перышкин А. В. Родина Н. А. 1968-1977 (Абдылдаев А., Айылчиева., Бекбоев И.)	Перышкин А. В. Родина Н. А. 1969-1977 (Абдылдаев А., Айылчиева., Бекбоев И.)	Перышкин А.В. Минченков Е. Я. Крауклис В. В. Карпинский Г. К. 1962-1969 (Абдылдаев А., Айылчиев А.)	Буховцев Б. Б. Климонтович Ю. Л. Мякишев Г. Я. 1971 (Карашев Т., Ибраимов Ж., Шаршекеев Ө.)	Мякишев Г. Я. Буховцев Б. Б. 1972 (Карашев Т., Ибраимов Ж., Шаршекеев Ө.)

V	Перышкин А. В. Родина Н. А. 1978 (Айылчиев А., Бекбоев И., Абдылдаев А.)	Перышкин А. В. Родина Н. А. 1978 (Айылчиев А., Жакыпбеков А.)	Кикоин И. К. Кикоин В. К. 1970 (Кадыров С., Сулайманкулов Д., Андашев Б.)	Шахмаев Н. М. Шахмаев С. Н. Шодиев Д. Ш. 1991 (Мамбетакунов Э.)	Шахмаев Н. М. Шахмаев С. Н. Шодиев Д. Ш. 1991 (Үтүров К., Шүкүров Ү.)
VI	Перышкин А. В. 2006	Перышкин А. В. 2006	Перышкин А. В. Гутник Е. М. 2006	Касьянов В. А. 2004	Касьянов В. А. 2004

Кыргыз Республикасында даярдалган окуу китептери

Таблица 2

	7	8	9	10	11
I	Мамбетакунов Э. Карашев Т. 2000	Карашев Т. Мамбетакунов Э. Мамбетакунов У. 2003	Мамбетакунов Э. Карашев Т. Токтогулов М. 2008	Койчуманов М. Сулайманова О. 2008	Шаршекеев Ө. 2012
II	Мамбетакунов Э. 2009	Карашев Т. Мамбетакунов Э. Мамбетакунов У. 2008			

ким экендиги жөнүндөгү маалыматтар азырынча бизде жок. Балким булар жөнүндө билгендер болсо, так маалымат берип коюшуңуздарды өтүнөм.

Кыргыз Республикасы мамлекеттик эгемендүүлүккө ээ болгондон кийин мектептеги бардык предметтер сыяктуу эле физика жана астронмия боюнча билим берүүнү жолго коюу маселеси турду. Мурда белгилегендей 1992-93-окуу жылга чейин Москвадан тийиштүү нормативдик документтер келип турду. Ушул жылдан баштап, биз өзүбүздүн киндигибизди өзүбүз кесүүнүн жолун издей баштадык. Ошол багытта физикалык билим берүүнүн мамлекеттик стандарты (1996, 2006, 2015-жылдар), 5-класстан баштап “Табият таануу”, “Физика”, “Астронмия” боюнча окуу программалары, окуу китептери жана айрым методикалык көрсөтмөлөр жазылды (2-таблица).

Алардын ар бирине кыскача токтололу.

1. 5-класстын “Табият таануу” предметинин мектептин окуу планына киргизилиши (1996), окуу программасынын, окуу китебинин жана табият таануу боюнча байкоо күндөлүгүнүн жазылышы. Алар орус, өзбек тилдерине которулуп чыгарылган (3-сүрөт).

3-сүрөт

2. Орто мектептин 7-9 жана 10-11-класстары үчүн физика жана астрономия боюнча мамлекеттик билим берүү стандартынын, окуу программасынын, окуу китептеринин жана мугалимдер менен окуучулар үчүн методикалык көрсөтмөлөрдүн даярдалышы (4-сүрөт).

4-сүрөт

3. Орто мектепте физиканы окутууну жакшыртуу боюнча даярдалган илимий-методикалык адабияттар (5-сүрөт)

5-сүрөт

Кыргыз Республикасында физика курсун жогорку окуу жайларында окутуу процесси 1932-жылы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институтунун уюштурулушу жана 1933-жылы физика-математика факультетинин биринчи курсуна студенттердин кабыл алынышы менен байланышта каралат. 1933-жылдан ушул күнгө чейин ар кандай жогорку окуу жайларында физика боюнча адистер даярдалып, ал боюнча дагы алгылыктуу иштер аткарылып келүүдө. Биздин Республикада физика боюнча жогорку билим берүү маселелеринин чечилиши жөнүндөгү кеңири материалдарды Ж.Баласагын атындагы

Кыргыз улуттук университетинин физика жана электроника факультети тарабынан 2014-жылы даярдалган китептен табууга болот. Кыргыз Республикасында физика илиминин өнүгүшү жөнүндөгү маалыматтар академик А.Жайнаковдун эмгектеринде кеңири чагылдырылган. Ошондуктан бул жерде жогорку окуу жайларында физикалык билим берүүнүн айрым маселелерине гана токтолоюн.

Эң алгач жогорку окуу жайлары үчүн даярдалган физика боюнча окуу китептери жөнүндө маалымат бере кетели. Алардын көч башында кыргыз окумуштуулары Д.Мамбетов, А.Иманкулов, Т.Карашев, Ө.Шаршекеев, М.Кидибаев жана башкалар турушат (6-сүрөт)

6-сүрөт

Кыргыз Республикасында физикалык билим берүүнүн теориясы жана практикасы боюнча илим излдөө иштери да ийгиликтүү жүргүзүлүп келе жатат. Бул маселе боюнча алгачкы кандидаттык диссертация физиканын кыргыз тилиндеги окуу китептеринин сапатына жана анын терминологиясын ирээтке келтирүүгө арналып, ал 1967-жылы Баку шаарында М.Нуракунов тарабынан корголгон. Андан кийинки диссертация А.С.Желтова тарабынан 1968-жылы Ленинградда, М. Койчуманов тарабынан 1974-жылы Челябинск шаарында корголгон. Ошол күндөн азыркы учурга чейин физиканы окутуунун теориясы жана методикасы боюнча кыргызстандык жарандар тарабынан 7 докторлук, 30дан ашык кандидаттык диссертация корголгон. Салыштыруу ирээтинде химияны окутуунун

методикасы боюнча азыркы учурда 4 илимдин кандидаты, ал эми географияны окутуу боюнча 1 гана илимдин кандидаты бар экендигин белгилей кетели.

Жыйынтыктап айтканда Кыргызстанда физикалык билим берүү боюнча бир далай иштер аткарылып келди десек болот. Натыйжалуу жыйынтыктар катары физиканын ар кандай тармактары боюнча эмгектенген көрүнүктүү окумуштуулардын пайда болгондугу, жогорку квалификациялуу илимий-педагогикалык кадрлардын даярдалышы, орто жана жогорку окуу жайларда үзүрлүү эмгектенип жатышкан физика мугалимдери, инженердик кадрлардын жоон топ армиясы жана башкаларды атасак болот. Физика-техникалык таалим-тарбия берүүнү жаңы деңгээлге көтөрүү боюнча алдыда дагы көптөгөн эмгектердин жасалышы зарыл шарттардын бири. Ал үчүн жаштардын технологиялык компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга жана өнүктүрүүгө арналган маселелерди чечүүгө жаңыча көз карашта аракет жасоо милдети турат.